

GRONINGEN – DE DER AA KERK

De oudste bron waarin de kerk wordt vermeld is de bevestigingsbrief van de Utrechtse bisschop Otto III uit 1246. Hierin wordt een besluit van een van zijn voorgangers, waarin staat dat de bestaande kapel als parochiekerk zal functioneren, bevestigd. De conclusie is gewettigd dat deze oudste kerk in het eind van de 12e eeuw tot stand moet zijn gekomen. Een kruisbasiliek ongetwijfeld, waarschijnlijk met drie schepen. Een en ander blijkt uit de opgravingen door het Biologisch-Archeologisch Instituut en door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek en uit onderdelen van de huidige kerk uit die periode: aan de oostzijde van het dwarsschip zijn de fundamenten van twee halfronde absides teruggevonden en in de wanden zien we nog sporen van deze uitbouwen. De zijschepen waren half zo breed als het middenschip; tussen de huidige pijlers zijn de funderingsresten van lichtere steunpunten opgegraven. De toenmalige kerk heeft vermoedelijk een inpandige toren gekend. Deze gegevens laten een plattegrond zien, die veel overeenkomst vertoont met de laatromaanse Martinikerk.

In de tweede helft van de 14e eeuw kreeg het koor overwelfde zijschepen; de absides aan het transept moesten verdwijnen. Toen werd ook de overwelfde sacristie gebouwd met twee verdiepingen, waarvan de huidige consistoriekamer een restant is. Niet veel later bouwde men een vrijwel geheel nieuw koor, deels op de oude fundering, maar hoger opgetrokken en naar het oosten uitgebreid. Aansluitend volgde de vergroting en verhoging van de rest van de kerk tot de ruimte, zoals we die nu nog aantreffen.

De invoering van de Reformatie in 1594 had aanvankelijk weinig andere wijzigingen tot gevolg dan het verwijderen van de talrijke altaren. Het na 1603 voor de Avondmaalsviering gebruikte koor werd door een koorhek afgescheiden. In 1643 werd boven dit hek het Raadsgestoelte aangebracht maar de onderdoorgang naar het koor bleef gehandhaafd. Veel later volgde om praktische redenen (tocht) een volledige afscheiding met houten schotten (kooromgang, 1782) en een glazen pui (koorlichtbeuk, 1838) .

Over de lotgevallen van de toren en hiermede die van het orgel wordt hier volstaan met het vermelden van de brand van 1671 en de instorting van 1710 waarbij het grote, 13 jaar oude Arp Schnitger orgel sneuvelde. De huidige barokke torenbekroning kwam tot stand naar een ontwerp van Allert Meijer uit 1712.

Uit de laatromaanse periode zijn onder de witkalklagen nog enkele kleurresten teruggevonden; de oudste koorschilderingen uit de 15e eeuw betreft een baksteenimitatie, in rood met witte voegen. Deze contrasteert met de geelwitte behandeling van muurvlakken en gewelfvelden. Op de gewelven van de kooromgang zijn nog restanten van rankwerk en een enkele figuratieve schildering (een hoveling, een tweekoppige adelaar als schilddrager van o.a. het stadswapen) aanwezig.

De belangrijkste schilderingen bevinden zich echter op de gewelven van het dwarsschip. Op de vier velden van het vieringgewelf zijn uitgebeeld: de Verrijzenis uit het graf, de Verschijning aan Maria Magdalena, de Emmaüsgangers en de uitstorting van de Heilige Geest. Dit valt samen met de rijke schildering van ranken rond de sluitsteen en de kleurrijke afwerking van de gewelfribben en scheibogen. Op de gewelven van de transeptarmen zijn de paraferalia van het lijden (Arma Christi) van Jezus Christus, gedragen door engelen, afgebeeld. Ook het schipgewelf dat aansluit bij de viering bezit nog figuratieve schilderingen.

Vermeldenswaard zijn voorts de tekstdoeken, gevat in geschilderde cartouches, op de ronde kolommen tussen het hoogkoor en de kooromgang. Bij de restauratie kwam aan het licht, dat er twee doeken over elkaar heen waren aangebracht; de oudste, daterend uit het begin van de 17e eeuw, is gerestaureerd. De schildering op de muur boven de zuidelijke toegang tot het dwarsschip stamt eveneens uit de reformatorische tijd.

Het Arp Schnitger-orgel van 1701 uit de Broere- of Academiekerk werd in 1815 in deze kerk geplaatst. Schnitger gebruikte veel pijpwerk uit het vorige orgel van Andreas de Mare en Hendrick Harmens van Loon uit ca. 1678. Het instrument had bij oplevering drie klavieren en zelfstandig pedaal, en telde 33 stemmen. In 1754 werd het orgel door Hinsz gerepareerd.